

Abdurauf Fitrat she'riyatida badiiy san'atlar

Muxlisa Shaxriddin qizi Zaydinova
Samarqand davlat unversiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abdurauf Fitrat she'riyatidagi badiiy san'atlar tahlilga tortilgan. She'riy san'atlardan qisqacha ma'lumotlar berilgan. Biz tahlil jarayonda shuni angladiki adib she'riy san'atlardan unumli foydalangan.

Kalit so'zlar: badiiy san'atlar, man'aviy, lafziy san'atlar, istiora, talmeh, tanosib, sifatlash

Artistic arts in the poetry of Abdurauf Fitrat

Mukhlisa Shahriddin kizi Zaydinova
Samarkand State University

Abstract: In this article, the artistic arts in the poetry of Abdurauf Fitrat are analyzed. Brief information on poetic arts is given. We realized in the process of analysis that the poet used poetic arts effectively.

Keywords: artistic arts, spiritual, verbal arts, metaphor, simile, comparison, qualification

Abdurauf Fitrat XX asr o'zbek adabiyoti, fan va madaniyatning yirik vakili. U qomusiy bilimga ega olim, adabiyot nazariyatchisi o'tkir tilshunos, betakror dramaturg va shoir jangovar publisistik noshir va jurnalist, talantli davlat va jamoat arbobi edi.

Abdurauf Fitrat taxallus bo'lib tug'ma iste'tdod ma'nosni beradi. Mahkama eshiklardan yig'lab qaytganda, yorug'siz turmalarda yotganda yirtiq jandarmaning tepkisi bilan yiqilganda yurtlarimiz yondirilganda, dindoshlarimiz osilg'anda ongimiz yo'qoldi. Miyamiz buzildi. Ko'zimiz yog'dusiz qoldi. Biz hech narsani ko'rolmadik. Shu chog'da tushkun ruhimizni ko'tarmak uchun shul qopqora dunyoning uzoq bir yeridan oydin bir yulduz yalqilab turar edi. Bizning biror narsaga o'tmagan ko'zimiz shuni ko'raredi. (Hurriyat 1997yil 5 -dekabr)

Fitrat shunday so'zlar bilan xalqqa davo qilgan ekan.

Men sen uchun tug'ildim,

Sen uchun yasharman,

Sen uchun o'laman,

Ey turning muqaddas o'chog'i:

degan davat eshitildi. [Ulug' Turkiston](1917 2-son)

Uning ijodiy ishlari va ijtimoiy faoliyati xalqni jaholat, turg'unlik, g'aflatdan uyg'otish, ilim marifatga chorlash erkin, ozod baxt-saodatli hayotga birinchi navbatda milliy mustaqillikka chorlashga qaratilgan edi.

Adabiyotdagi badiiy tasvir, ifodaviylik va xushohangdorlik vositalari badiiy san'at deyiladi. Buni o'rganadigan fan "ilmi sanoe" yoki "ilmi badie" deb nomlanadi.

Sharqda she'riyatning asosiy janrlardan bo'lganligi uchun ham she'riy san'atlar o'rniga badiiy san'atlar jumlasini ko'p qo'llaniladi. Matinda ma'noni teranlashtiradigan, ko'p ma'nolikni yuzaga chiqaradigan yaratadigan xilma xil badiiy vositalar bo'ladiki ularni matn va ma'no mazmuniga ko'ra idrok etamiz.

San'at - "sun", so'zidan olingan bo'lib yani yaratmoq ma'nosini beradi, bu esa badiiylik yaratish demakdir.

Badiiylik yaratishning yo'llari ko'p. Badiiy san'atlar asarda ifodalangan g'oyalarning hayotiy oq, tasirchanroq ifodalashni, lirik va epik timsollarning yorqinroq g'aydalantirilishni taminlaydi, misralarda, bayt va bandlarda lavziy nazokat musiqiylikni va jozibadorlikni taminlovchi vositadir.

Badiiy san'atlar ikkiga bo'linadi.

Manaviy san'atlar

Lafziy san'atlar

Madomiki, biz keng ma'nodagi san'at ichidagi amaliy va badiiy san'at turlarni o'rganar ekanmiz, ularni farqlovchi va umumlashtiruvchi jihatlari bo'lishi lozim. Bu o'rinda umumlashtiruvchi jihati shuki har ikkallasi ham go'zalik qonunlari asosida did va mahorat bilan yoritilgan. Farqli jihatiga kelsak ulardan eng muhimi shuki amaliy san'at mahsuli insonning moddiy ehtiyojni qondirishga xizmat qiladi, badiiy san'at esa insonning manaviy ruhiy ehtiyojlarni qondirishga xizmat qiladi. Badiiy san'atlar o'quvchi uchun adabiyot nafosati va sehrlarni idrok etish maktabi bo'lsa havaskor shoir uchun mahorat saboqlaridir.

Go'zalim, bevafo gulistonim

Bog'i umrimda toza rayhonim

G'am-u qayg'ularim hujumda

Sen eding mehribon nigohbonim

Yuqoridagi she'riy baytdan birinchi misrasizda "go'zalim" so'zi orqali nido san'ati qo'llangan keyingi, qatorlarda esa jonlantirish va istiora san'atidan foydalangan, g'am qayg'u so'zalari orali uyadoshlik yuzaga kelgan, "nigohbonim" so'zi ham istiora sa'natni ifodalagan.

Nido boshqa she'riy san'atlardan bevosita inson qalbidagi his va hayojonlarni ochiq va kuchli tasvirlab bera olish imkoniyati bilan ajralib turadi.

Tashxis san'ati badiiy asarda tabiatdagi narsa-hodisalarni jonlantirish, shuningdek, hayvonlar, qushlar jonsiz narsalarga inson xususiyatini ko'chirish tashxis deb ataladi.

Istiora san'ati arabcha so'z bo'lib, "qarz olish" san'ati hisoblanadi. Bu san'at ikki narsa o'rtasidagi o'xshashlikka asoslanad.

Meni behuda tashlading ketding.

Nega o'ldirmading-da tashlading keting.

Yuqoragi misrada tanosib san'ati qo'llanilgan.

Tanosib deb baytdagi bir-biriga aloqador, o'zaro daxildor bo'lgan so'zlar ishtirokiga tanosib deyiladi.

Kel, gulim kel, oyoqinga yiqilay,

Bir zamon qo'y to'lib toshib yig'lay.

Quyidagi misralarda "Kel gulim" siz bilan boshlanib nido san'atni yuzaga keltirgan.

Qo'y biroz qo'yki, xoki poyinga,

Surmadik yoshli ko'zima suray.

Bu misrada biz ko'rishimiz mumkinki "surmadek" so'zi orqali tashbeh san'ati "yoshli ko'zima" jumlasini orqali sifatlash san'ati yuzaga kelgan.

Tashbeh adabiyotda keng tarqalgan san'at turlaridan uni qisqacha qilib o'xshatish desak bo'ladi. Tashbehda narsa, belgi va harakat kabilar boshqasiga o'xshatish, qiyoslash orqali tasvirlanadi.

Sening og'ushi iltifotingda,

Rahot etmishdi jismi bemorim.

Quyidagi misrada tamsil san'ati yani bu san'at birinchi misradagi ruhiyat keyingi misrada ham davom etadi yani dalilab ko'rsatadi.

Kel oyoqingg'a qon bo'lib to'kilay,

Bir nafas dardu hajrdan qutilay,

Kel go'zak dilbarim, kel sochingni

Bir taray, bir o'pay-da so'ngra yiqilay.

Bu misralarda tanosib, istiora nido san'atlaridan foydalanilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Manaviyat nashriyoti(Toshkent 1998 yil)
2. Xurriyat gazitasi(Toshkent 1996 yil)
3. Chin sevgi gazitasi(Toshkent 1996 yil)
4. A.Fitrat saylanma.